

Xocalı faciəsi bəşəriyyətə qarşı cinayətdir

Xocalı Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsində strateji əhəmiyyətli ərazi kimi erməniləri və onların havadarlarını narahat edirdi. Bu qədim Azərbaycan şəhəri Xankəndidən 10 kilometr Cənub-Şərqdə, Ağdam-Şuşa və Əsgəran-Xankəndi yollarının arasında strateji mövqedə yerləşir. Ermənilər həyata keçirdikləri Xocalı soyqırımı ilə Azərbaycanın bu qədim yaşayış məskənini Yer üzündən silmək, Dağlıq Qarabağın işgal edilməsi planını reallaşdırmaq üçün Xocalıdan keçən Əsgəran-Xankəndi yolunu nəzarətə götürmək və Xocalıda yerləşən yeganə hava limanını ələ keçirmək məqsədini qarşıya qoymuşdular.

XX əsrin insanlığa qarşı dəhşətli cinyəti kimi Xocalı faciəsinin bəşər tarixində öz siyasi-hüquqi qiymətini almaması, habelə cinyətkarların cəzasız qalması, faciəyə dan faktların və məlumatların düzgün işlənilməsi, əsaslı şəxslərin idarəətindən çıxarılmışlığı, əlavə olaraq 50-dən çox erməni zabiti və giziri iştirak etmişdir.

cleyə dair faktların və məlumatların dün-ya ictimaiyyəti qarşısında müntəzəm olaraq qaldırılması zərurətini meydana cixarıır. Bu faciə təsadüfən deyil məqsədli, planlı şəkildə düşünülərək həyata keçirilmişdir. Belə ki, yaxın tariximizə məlum olan faktlar göstərir ki, Xocalı faciəsinin törədilməsindən əvvəl 16 sentyabr 1989-cu ildə çoxlu insan tələfati ilə nəticələnən Tbilisi-Bakı, 18 fevral 1990-ci ildə Yevlax-Laçın yolunun 105-ci kilometrliyində Şuşa-Bakı, 11 iyul 1990-ci ildə Tərtər-Kəlbəcər, 10 avqust 1990-ci ildə Tbilisi-Ağdam marşrutlarının, 30 noyabr 1990-ci ildə Xankəndi aeroportu yaxınlığında sənişin avtobuslarının partladılması, 9 yanvar 1991-ci ildə "Molodyoj Azerbaydjana" qəzetinin müxbiri Salatın Əsgərova və daha 3 hərbi qulluqçunun olduğu avtomobilin güllebaranı və bu terror aktı nəticəsində 4 nəfərin qətlə yetirilməsi, 30 may 1991-ci ildə Rusiya Federasiyası Dağıstan Respublikasının "Xasavyurd" stansiyası yaxınlığında, 31 iyul 1991-ci ildə Dağıstan Respublikasının "Temirtau" stansiyası yaxınlığında Moskva-Bakı sənişin qatarlarının partladılması, 8 yanvar 1992-ci ildə Türkmenistandan Krasnovodsk-Bakı marşrutu ilə hərəkət edən dəniz bərəsində törədilən terror aktı, 28 yanvar 1992-ci ildə Ağdam-Şuşa marşrutu ilə uçan Mi-8 mülki vertolyotunun Şuşa şəhəri yaxınlığında vurulması və digər çoxsaylı terror aktları Ermənistən azərbaycanlılara qarşı soyqırımı siyasetinin ötən əsrin sonunda yeni və daha amansız dalğasını açıq şəkildə göstərən cinayətlər idi. Hələ 1991-ci il oktyabrın sonundan Xocalı şəhərinə qədən bütün av-

Hucum əməliyyatı başlayan andan kütłəvi ağır artilleriya zərbələrinin təsiri ilə fevral ayının 26-sı seherədək Xocalı şəhəri od tutub yanmışdır. Minlərlə soydaşımız yeganə yol olaraq Ağdam şəhərinə qaçmağa çalışmışlar. Araşdırmaclar göstərir ki, bu menzərənin təsvir edilməsi istənilən insan üçün olduqca çətindir. Hətta rus zabitinin Xocalı soyqırımına dair etirafları bu cinayətin bəşəriyyətə və insanlıq ləkə olduğunu sübut edir. 366-cı alayın 2270 №-li hərbi hissəsinin (Daglıq Qarabagda) eks-kəşfiyyat şöbəsinin sahib rəisi polkovnik Vladimir Savelyev Xocalı hadisəlerinin şahidi kimi və faciəyə dair ilk materialları toplayaraq onları 26 noyabr 1992-ci il, 19 mart 1994-cü il, 22 avqust 1998-ci il və nəhayət 2000-ci ilin iyul, dekabr tarixlərində BMT, Avropa Şurası və Baş Kəşfiyyat İdarəesinə "zabit Puqaçov" təxəllüsü ilə təqdim etmişdir. Erməni terror təşkilatlarının və Rusiya silahlı birləşmələrinin Daglıq Qarabağda birgə keçirdiyi hərbi əməliyyatları müşahidə edən polkovnik olanları şərh edərək etiraf edirdi: "Bütün bu oolanlar haqqında mən yazmaya bilməzdəm. Hər şey mənim gözlərimin önünde baş verdi. Körpələrin, qadınların, hamile gelinlərin gülələnmiş cəsədlərini unuda bilmirəm. Azərbaycanlılar məni bağışlaşınlar ki, bu insanlıqdan kənar və qanlı qırğında mən onlara heç cür yardım edə bilmədim. Tək bacardığım bu oldu ki, Kremlə, Müdafiə Nazirliyinə və həmçinin Baş Kəşfiyyat İdarəesinin generallarına 19 səhifəlik məxfi arayışı göndərə bildim. Qoy rus zabitinin şərəfinin necə ləkələndiyini oxuyub bilsinlər...".

Xocalılar Xocalı çəhəndə gedən bütün avtomobil yolları bağlanmış ve əslində Xocalının mühəsirəsi başlanılmışdı. 1992-ci il yanvarın 2-dən isə Xocalıya verilən elektrik enerjisi də kəsilmişdi. Xocalının Azərbaycanın digər bölgələri ilə əlaqəsi yeganə nəqliyyat vasitəsi kimi yalnız vertolyotla həyata keçirilirdi. Ancaq bir qədər sonra Xocalı ilə vertolyot əlaqəsi də kəsildi. Yəni 1992-ci il yanvarın 28-də Ağdamdan Şuşaya uçan Mi-8 vertolyotu şəhərə çatmamış, Xəlfəli kəndinin üzərində Xankəndi tərəfindən raketlə partladıldı, içerisinde olan 3 nəfər heyət üzvü və 41 sərnisin həlak oldu. Bundan sonra bilinir... .

On da qeyd etmək lazımdır ki, bu gün Dağlıq Qarabağ münaqişəsi kimi qələmə verilən savaş, əslində, Ermənistandan Azərbaycana qarşı tarixən apardığı hərb təcavüzü, açıq-aşkar ekspansiya siyasetinin bilavasitə davamıdır. Təkce Xocalı soyqırımı neticəsində, rəsmi rəqəmlərə görə 613 nəfər öldürülmüşdür ki, onlardan 63 nəfəri uşaq, 106 nəfəri qadın, 70 nəfəri isə qocalar idi. 8 ailə tamamilə məhv edilmiş, 487 nəfər şikət olmuşdur ki, onlardan da 76-sı uşaqdır. Bundan əlavə, 1275 nəfər əsir götürülmüş, 150 nəfər itkin düşmüştür.

VS 41 sonmış hərakat oldu. Bundan sonra Ermənistan ordusunun bir-birinin ardına yuxarı Qarabağda azərbaycanlılar yaşayan sonuncu yaşayış məntəqələrini də işğal etdilər. 1991-ci ilin sonunda Qarabağın dağlıq hissəsindəki 30-dan çox yaşayış məntəqəsi, o cümlədən Tuğ, İmarət-Qərvənd, Sırxavənd, Meşəli, Cəmilli, Umüdlu, Kərkicahən və digər strateji əhəmiyyətə malik kəndlərimiz ermənilər tərəfindən işğal edildi. Hərəkətin əsas məqsədi

dən yandırıldı, dağıldı və talan edildi... Ermenistan silahlı qüvvələri 1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə Xankəndidə yerləşən kecmis SSRİ-nin 4-cü kışyanın dediyi sözleri qələmə almışdır. Serj Sərkisyanın soyqırımla bağlı dediyi sözler erməni şovinizminin bəşəriyyət üçün təhlükəlilik dərəcəsindən xəber ve-

r. "Xocalıya qədər azərbaycanlılar fikir leşirdilər ki, bizimlə zarafat etmək mümkündür; onlar düşünürdülər ki, ermənilər dinc əhaliyə toxunmazlar. Biz bu stereotipi dağında bildik". Məşhur araşdırmaçı Erix Fayql isə müxtəlif zamanlarda müxtəlif xalqların soyqırımlarının tarixi rakursunda Xocalıda azərbaycanlıların soyqırımıni şərh edərək yazar: "**Xocalı, 26 fevral 1992-ci il. Erməni silahlı dəstələri keçmiş SSRİ hərbi birləşmələrinin köməyiyle Azərbaycanın Xocalı şəhərini darmadağın etdilər.** Azərbaycanın bu şəhəri keçmiş SSRİ hərbi birləşmələrinin köməkliyi ilə erməni silahlı dəstələri tərafından yer üzündən silindi. Bu, iyirminci əsrin sonlarında Serbiya Srebrenitsesiyle müqayisə ediləcək ən dəhşətli cinayətlərdən biri idi. İngilis jurnalisti Tomas de Vaal Sərkisyandan Xocalı faciəsinin töredilməsi səbəbini soruşarkən onun səsəm cavabı belə olmuşdur. "Bunu etmək o baxımdan vacib idi ki, onlar bu torpaqları unutsunlar".

Bu facia bir növ hazırda dünyadaki separatçı qrupları himayə edən ölkələrin və bu ölkələrin sükanında əyleşənlərin iç üzünü açıb göstərməkdədir. Bəşəriyyətin taleyinə biganə qalma-yan şəxslər bilirlər ki, insanlıq əleyhi-nə yönəlmış bütün bu qəbildən olan cinayətlər “nəzarətsiz” və heç də “himayəsiz” baş vermir və verə də bil-məz.

Təkçə qərb jurnalistlərinin video çəkilişləri və ələ keçirdikləri material-lar dünyanın bu müsibətdən lazımlıca xəberdar olmasına kifayət edir. Elmi ictimaiyyətin və dövlət rəsmilərinin obyektiv faktlara əsaslanan fəaliyyətleri isə daha səmərəli və əhəmiyyətlidir. Xocalı faciesi ilə əlaqədar Rusyanın "Memorial" adlı təşkilatının hərtərəfli məlumat bazası mövcuddur. Orada Qarabağ, Xocalı hadisələri ilə bağlı tutarlı faktlar, sübutlar, materialların araşdırılması və istifadəsi mühüm mənbədir.

Təbii ki, faciəni tanıtma uğrunda aparılan işlər çox gərgin prosesin nəticəsidir. Ona görə də ziyanlarımız bu istiqamətdə daima gərgin işləməlidirlər. Son onilliklər ərzində dövlət səviyyəsində bu istiqamətdə atılan addım-ların müsbət təsirləri də məhz aparılan məqsədylü diplomatik fəaliyyətin nəticəsidir. Dünyanın bir çox ölkələrində Hollandiya, Almaniya, Sarayevo, Bosniya və Herseqovina, Meksika və Türkiye-nin Ankara, İzmit, İzmir və Sakarya şəhərlərində Xocalı soyqırımına aid abidələr ucaldılıb. Lakin bu da marağlıdır ki,

ler ucahdı. Lakin bu da Maraqanın K, Xocalı faciesi ile bağlı dünyının insan hüquq ve haqlarının müdafası ile məşgül olan müxtəlif təşkilat və dövlətlərinin rəsmi mövqelərinin passivliyinə baxmaya-raq bəzi ictimai qruplar bu prosesə daha fəal qoşulmuşlar. Məsələn, Xocalı soyqırımının dünyaya tanıtılması çərçivəsində nüfuzlu idman yarışlarından sayılan 2014-ci ildə İspaniyadan "Atletiko" Madrid futbol klubunun oyuncuları "Osasuna" FK

Tutbul Klubundan oyuncuların "Şurasında FK" ve "Real Madrid" FK komandaları ile keçirdikləri görüşlərdə Xocalı faciəsinin il-dönmü ilə əlaqədər qara bilerzik və ya xalarına matəm ləti taxmış və soyqırımı qurbanlarının xatirəsini yad etmişlər. Klubun o zamanki aparıcı oyuncusu Arda Turanın simasında faciə qurbanlarını yad edərək və "Azerbaycan vələytinin sevinci

edərək və "Azərbaycan xalqının acısını paylaşırıq" sözləri yazılmış pankart nümayiş etdirmişlər. Elə həmin il Asiya Çempionlar Liqasının qrup mərhələsinin oyunları çərçivəsində Təbrizin "Traktor" klubu ilə Ciddə şəhərinin "əl-İttihad" klubu arasında keçirilmiş görüşdə Xocalı soyqırımının qurbanları yad olunmuşdur. Türkiyənin bütün ictimai təşkilatları, QHT və siyasi partiyaları, türk ictimai

rəyi Xocalı faciəsini soyqırımı kimi tənqid edir.

Son iller Türkiye dövlətinin beynəlxalq təşkilatlar və digər ölkələrin "qondarma erməni soyqırımı" iddiası ilə üz-üzə qoyulması qaranlıq məqamı ortaya çıxarmış oldu. Tarixən olduğu kimi erməni lobbisinin öz saxtakar və cinayətkar əməllərinə haqq qazandırmaqdan ötrü çirkin niyyətlərə əl atması isə nə Türkiyəni, nə də Azərbaycanı öz haqlı mövqeyindən çəkinməmişdir. Bu gün də Türkiye və Azərbaycan saxta "erməni soyqırımı" kimi iddiaların qarşısını almaqda, dünəyaya çox böyük çağırışlar etməkdədir. Bu çağırışlar nə qədər çətinliklərlə qarşılaşa belə əsl soyqırımın Xocalıda Azərbaycan xalqına qarşı dünyada görünməmiş vəhşiliklərlə törədilməsinə faktlarla dünyaya bəyan edir.

Bu münaqışının ən qızğıñ vaxtında
belə ölkəmizdə siyasi qeyri-sabitlik və
çekişmələr ara vermirdi. Tarix göstərir ki,
dövlət müstəqilliyinə qarşı yönəlmış qara
qüvvələrin daxili çekişmələrdən istifadə
etmələri, Azərbaycanı bir dövlət olaraq
tarix sehnəsindən silmək planlarını həya-
ta keçirə bilər. Belə bir məqamda böyük
mütəfəkkir Hegelin dediyi "Xalqın taleyi
süquta sürətlə yaxınlaşdıqda onu yal-
nız dahi xilas edə bilər" - fikrini xatırla-
maq varına düşür.

Bu tarixi şəraiti çox düzgün qiymətləndirən təcrübəli siyasi xadim Heydər Əli-

ev Azərbaycana qarşı bütün qara qüvvələrin hücumlarını çox dəqiq hiss edir və düşünürdü. Vətən darda idi. Ulu öndər Naxçıvan MR-də çox gərgin və narahat günlər yaşayırıdı. Heydər Əliyev belə bir məqamda xalqının köməyinə gəldi və xıaskarlıq missiyasını öz üzərinə götürdü. Əgər dünya tarixinə nəzər salsaq bir çox millətlərin belə xıaskarlarının olduğunu görərik. Dünya tarixindən çoxsaylı belə misallar çəkmək mümkündür. Lakin belə dəhiler çox azdır ki, qeyd olunduğu kimi öz millətinin nicat yolunu tapmaq üçün əsəri ideyaları ortaya qoymuş, qan tökmədən onu tolqın etmiş, həvətə keçirmiş

mədən onu təlqin etmiş, həyata keçirmişdir. Fikrimizcə bəşər tarixində belə dahi-
erin sayı azdır.

Odur ki, Heydər Əliyev 1994-cü ildə ilk
olaraq atəşkəsə nail oldu və Xocalı soy-
qırımının tanınmasının əsas təşəbbüskarı
kimi çıxış etdi. Hələ Prezident səlahiyyət-
ərini həyata keçirərkən erməni təcavü-
zünün qarşısının alınması məqsədilə təci-
i tədbirlər görülməsi üçün BMT Təhlükə-
sizlik Şurasının dərhal çağırılması xahişi-
ə Təhlükəsizlik Şurasının sədrinə 1993-
cü il 26 iyul tarixli yazılı müraciət etdi.
1994-cü il 24 fevralda Milli Məclisin qəra-
ti ilə her il fevralın 26-nın "Xocalı soyqırı-
mının günü" kimi yad olunması və bu barə-
de beynəlxalq təşkilatlara məlumat veril-
məsi ilə Xocalı soyqırımına ilk dəfə siyasi
iqiyət verilmiş oldu. 1995-ci il 24 fevral-
da Milli Məclisin dünya parlamentlərinə
ve beynəlxalq təşkilatlara Xocalı soyqırı-
mını ilə bağlı müraciəti oldu.

1994-cü ilin fevralında Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi Xocalı soyqırımına siyasi-hüquqi qiymət vermişdir. Bundan əlavə, azərbaycanlılara qarşı zaman-zaman törədilmiş soyqırımı ilə əlaqədar Ulu Öndərin 1998-ci il martın 26-da imzaladığı fermanla 31 Mart Azərbaycanlıların Sevgurum Günü elan edildi.

Bu haqda öz fikrini Ulu Önder Heydər Əliyev belə ifadə etmişdir: "...1994-cü il 26 fevral ərəfəsində mən Milli Məclisə səklif verdim. Milli Məclis qərar qəbul etdi və Xocalı soyqırımı Xocalı faciəsi günü elan olundu. Bu gün bizim tariximizdə, bizim təqvimimizdə matəm günüdür, hüzn günüdür. Bunu biz qanunla qəbul etdik....".

sində soyqırıma ədalətli yanaşaraq ob-
yektiv mövqe bildirmişlər.

Azerbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 30 ilə yaxın davam edən münaqışının beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərinə uyğun olaraq, ölkəmizin ərazi bütövlüyü çərçivəsində həll edilmesinin, zəbt edilmiş Azərbaycan torpaqlarından işğalçı qüvvələrin çıxarılmasının zəruriliyi ilə bağlı ədaletli mövqeyini dəfələrlə nüfuzlu beynəlxalq qurumların, o cümlədən BMT Baş Meclisinin tribunallarından bəyan etmişdir. Hər il olduğu kimi, bu il də həmin soyqırımının dünya ictimaiyyətinin diqqətinə çatdırılması məqsədilə müvafiq Sərəncamlı “Xocalı soyqırımının iyirmi altıncı ildönümünün keçirilməsinə dair tədbirlər planı” təsdiq edilmiş və icra olunmuşdur.

Xocalıda erməni qəşəkçilər tərəfindən törədilən bu kütləvi insan qırğını genosid faktıdır və həm də insanlıq qarşı ən ağır cinayət olaraq beynəlxalq hüquq normalarını təndamışdır. Belə ki, BMT

normalarını tapdarmışdır. Belə ki, BMT Baş Məclisinin 1946-ci il 11 dekabr tarixli 96 (I) sayılı qətnaməsində göstərilir ki, genosid insan qruplarının yaşamaq hüququnu pozmaqla yanaşı, BMT-nin məqsəd və vəzifələrinə, ümumbaşarı dəyərlərə tamamilə ziddir və dünya birliliyi tərəfindən pislenir. Genosid cinayətinin elamlıları BMT Baş Məclisinin 1948-ci il 9 dekabr tarixli 260 (III) sayılı qətnaməsi ilə qəbul olunmuş "Genosid cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında" Konvensiyada müəyyən edilmişdir. Xocalı soyqırımı zamanı baş vermiş cinayət əməllerinin qabaqcadan düşünnülmüş qaydada, milli əlamətinə görə insanların kütləvi şəkildə məhv edilməsi niyyəti ilə töredilməsi onun genosid aktı olduğunu sübut edir. Azərbaycana qarşı təcavüz zamanı bu Konvensiyada təsbit olunmuş genosid cinayətini təşkil edən bütün əməller tətbiq olunmuşdur. Bütün bunlara əsasən Xocalı soyqırımının 15 illiyi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 2007-ci ildə 27 fevral tarixli bəyanatında deyilirdi ki, "Xocalı Azərbaycan yaxşı üçün gedərdik" və cə

Azerbaycan xalqı üçün qəddarlıq və cəzasızlıq rəmzinə çevrilmişdir. Dinc əhalinin vəhşicəsinə Kütlevi qırğını bütün insanlığa qarşı ən ağır cinayətlərdən biri olmaqla, XX əsrin Xatin, Liditse, Babi Yar kimi dəhşətli faciələri ile bir sırada dayanır. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərinin dərhal və qeyd-sərtsiz azad edilməsi barədə BMT Təhlükəsizlik Şurasının 1993-cü ilde qəbul etdiyi 822, 853, 874 və 884 nömrəli qətnamələrin həyata keçirilməsini tələb edərək, ATƏT-in Budapeşt, Lissabon və İstanbul sammitlərinin qərarları ve yekun sənədləri, Avropa Şurası Parlament Assambleyasının 1416 nömrəli qətnaməsi əsasında Dağlıq Qarabağ problemini həll etməyə çağırır.

Xocalı soyqırımının beynəlxalq hüquq normalarına əsasən qiymətini alması həm də bəşəriyyəti yeni neofaşist və terrorçu Ermənistənanın bir çox dövlətlərə qarşı siyasi iddialarına sıpər deməkdir. Azərbaycan rəhbərliyi ərazi bütövlüyünü təmin etmək, bəşeri hərbçi cinayət töretmiş erməni terrorçularının cəzasını almağı istəyib. Bütün addımları atıv

Sənan HƏSƏNOV,
AMEA Fəlsəfə İnstitutunun
Heydər Əliyevin siyasi irsi və
azərbaycanlıq fəlsəfəsi şöbəsinin
aparıcı elmi işçisi, siyasi elmlər üzrə
fəlsəfə doktoru.
Telman QULİYEV,
AMEA Fəlsəfə İnstitutunun
Heydər Əliyevin siyasi irsi və
azərbaycanlıq fəlsəfəsi şöbəsinin
elmi işçisi.